

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

DRAMATICKÁ VÝCHOVA V MŠ

Studijní opora

Barbora Petrů Puhrová

Zlín, 2018

STUDIJNÍ OPORA DOSTUPNÁ Z

<http://www.utb.cz/fhs/struktura/studijni-opory-ums>

POPIS PŘEDMĚTU

Bakalářský studijní program: Učitelství pro mateřské školy

Předmět: Dramatická výchova v MŠ

Forma studia: kombinovaná

Rozsah distanční výuky: 5 hodin

Zařazení výuky: 3. ročník, zimní semestr

Forma výuky: cvičení

Ukončení: zápočet

Vyučující: PhDr. Barbora Petřů Puhrová

Stručná anotace předmětu:

Cílem předmětu je seznámit studenty se základními principy, cíli, metodami a prostředky dramatické výchovy. Záměrem předmětu je pochopit nezastupitelnou úlohu dramatické výchovy v rozvoji osobnosti dítěte pro osvojování potřebných kompetencí. Prostřednictvím praktických cvičení realizovaných ve výuce a osvojených znalostí student nalézá možnosti využití dramatické výchovy (metody, hry, improvizace a cvičení) v předškolním vzdělávání.

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD	4
1 DRAMATICKÁ VÝCHOVA	6
1.1 CÍLE DRAMATICKÉ VÝCHOVY	8
1.2 VÝCHODISKA DRAMATICKÉ VÝCHOVY	9
1.3 PRINCIPY DRAMATICKÉ VÝCHOVY	12
2 HRA A DRAMATICKÁ HRA	12
3 METODY A TECHNIKY V DRAMATICKÉ VÝCHOVĚ	17
3.1 VYBRANÉ METODY DRAMATICKÉ VÝCHOVY V MŠ	17
3.2 TECHNIKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY VHODNÉ K VYUŽITÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE	22
4 ROLE UČITELE V DRAMATICKÉ VÝCHOVĚ	24
ZÁVĚR	28
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	29
SEZNAM DALŠÍ DOPORUČENÉ LITERATURY	29

ÚVOD

Cílem je, aby se student orientoval v oblasti dramatické výchovy z teoretického i praktického hlediska. Záměrem je poznat základní principy a cíle dramatické výchovy v mateřské škole a dokázat pojmenovat, využít a zhodnotit využití vybraných metod, technik a prostředků dramatické výchovy.

Dramatická výchova v mateřské škole je primárně zaměřena na rozvoj dítěte v oblasti tělesné (poznávání a ovládní vlastního těla), emocionální (vytváření vlastních postojů, seberegulace), rozumové (aplikace znalostí a poznatků) a jazykové (rozvoj řeči, práce s hlasem, literární žánry apod.). Prostřednictvím integrace metod a prostředků dramatické výchovy do vzdělávání v mateřské škole, zejména využitím různých typů her a cvičení rozvíjíme emocionální, prosociální, jazykové dovednosti dětí předškolního věku. Jelikož je hlavním principem dramatické výchovy komplexní rozvoj osobnosti dítěte, stává se dramatická výchova skvělou příležitostí jak podpořit individualitu každého dítěte, zároveň svými prostředky podporuje začlenění dítěte do kolektivu i spolupráci dětí ve skupině. Klíčovými metodami využitelnými v prostředí mateřské školy jsou především dramatické hry a improvizace, také hra v roli. Součástí je uvedení rozdělení průpravných her a cvičení podporující rozvoj smyslového vnímání, pohybových a komunikačních dovedností, rozvoj skupinového cítění a seberozvoj dítěte.

Záměrem je, aby student na základě základních poznatků z dramatické výchovy dokázal pochopit principy a cíle dramatické výchovy tak, aby je dokázal implementovat do výchovně-vzdělávacího procesu a staly se tak součástí plánování a realizování edukačních činností v mateřské škole.

Doporučená literatura nabízí rozšíření teoretických poznatků a zároveň je zásobníkem praktických cvičení, her a improvizací vhodných pro zpracování konkrétních lekcí či aktivit v rámci třídních vzdělávacích programů v mateřské škole.

Jak můžete s tímto textem pracovat:

CÍL KAPITOLY

Stručná anotace kapitoly.

OTÁZKA

Pokuste se odpovědět na zadanou otázku.

ODKAZ

Využijte užitečné odkazy k samostudiu.

POJMY

Uvedeny jsou klíčové, významné pojmy.

NÁMĚT

Námět nebo inspirace k činnostem. Rozšíření obsahu s úkolem.

PŘÍKLAD

Rozšíření teoretické základny o praktickou ukázkou, hru, cvičení či námět.

1 DRAMATICKÁ VÝCHOVA

CÍL KAPITOLY

Tato kapitola se zabývá definicí dramatické výchovy a vysvětlením základních cílů, principů a východisek dramatické výchovy. Student se seznámí s několika definicemi dramatické výchovy, dále se budeme zabývat východisky dramatické výchovy a základními principy, na kterých je dramatická výchova založena.

OTÁZKA

Co je to dramatická výchova?

Pokud je výchova cílevědomou, záměrnou činností směřující k všestrannému rozvoji osobnosti, jejímž cílem je rozvíjet a usměrňovat aktivitu vychovávaného, rozvíjet jeho osobnost a jeho odpovědný vztah ke světu, společnosti, pak:

„Dramatická výchova je systém řízeného, aktivního uměleckého, sociálního a antropologického učení dětí či dospělých založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla, se zřetelem na je jedné straně ke kreativě – uměleckým (divadelním a dramatickým) a k pedagogickým (výchovným či formativním) požadavkům a na straně druhé k bio–psycho–sociálním podmínkám (individuálním i společným možnostem dalšího rozvoje zúčastněných osobností).“ (Valenta, 2008, s. 40).

Dramatická výchova je specifický vzdělávací proces, který využívá prvky dramatu a divadla, čímž je odlišuje od ostatních výchov. Podle Svobodové a kol. (2010, s. 136) je to „tvořivý způsob získávání zkušeností, vědomostí, dovedností, formování postojů na základě vlastního prožitku a vlastní aktivní činnosti při jednání na principu hry. Dochází ke zkoumání a prověřování námětů a témat vytváření vlastních postojů k nim v konfrontaci s postoji ostatních zúčastněných.“

„Dramatickou výchovu lze definovat jako tvořivý proces, při němž dochází ke zkoumání a prověřování tématu a vytváření vlastních postojů v konfrontaci s postoji ostatních zúčastněných a to skrze vlastní prožitek a na základě vlastní činnosti. V rámci tohoto procesu se aktivní cestou rozvíjejí nejen intelektuální složky, ale i intuice, tvořivost, rozhodnost, samostatnost, odpovědnost, tolerance, empatie, komunikativnost a autentičnost osobnosti.“ (Svobodová, Švejdová 2011, s. 9)

„Dramatická výchova je učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů, přesahujících aktuální reálnou praxí zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumávání, poznávání a chápání mezilidských vztahů, situací a vnitřního života lidí současnosti i minulosti, reálných fantazií vytvořených. Toto prozkoumávání a poznávání se děje ve fiktivní situaci prostřednictvím hry v roli, dramatického jednání v situaci. Je to proces, který může, ale nemusí vyústit v produkt (představení).“ (Machková 2007, s. 32)

„Dramatická výchova je jeden z pěti oborů estetické výchovy (vedle výchovy literární, výtvarné, hudební a pohybové), výchovná disciplína, která využívá některých prostředků a postupů divadelního umění, učení především přímým prožitkem a vlastní zkušeností v jednání; nabývání životní zkušenosti tím, že hledáme řešení nastolenému problému (situace) nejen intelektem, ale i intuicí se zapojením těla a emocí.“ (Provazník, 1998, s. 49, in Kořátková, 1998)

Dramatická výchova je tedy oborem zabývajícím se osobnostně sociálním učením. Tím si klade za cíl rozvíjet osobnost dítěte, podpořit jeho individualitu, upevňovat postoje, rozvíjet tvořivost a mnoho dalších aspektů, které dítě v osobnostním učení posunují kupředu. Drama je prostředkem objevování, uvolnění, ovládnutí osobních zdrojů. Zabývá se užíváním pěti hlavních smyslů, rozvojem obrazotvornosti, řeči, intelektu a především uplatněním, zvládnutím a kontrolou fyzického *já* spojeného s emocemi. Dítě si však nehraje a nepoznává pouze samo. V rámci komunikace a interakce s vrstevníky a ostatními dětmi ve skupině je dramatickou výchovou jednoznačně podporováno sociální učení dítěte, to je umění naslouchat

a chápat sdělení druhých, reagovat a učit se vyjadřovat verbálně i neverbálně. Fungování a kvalita dobrých vztahů ve třídě (mezi dětmi i učitelem navzájem) vede k podnětné tvůrčí atmosféře, ve které se děti dokáží uvolnit, otevřít sobě i ostatním a tím obohacují pozitivně své vlastní zkušenosti.

Estetický aspekt dramatické výchovy dává dítěti možnost setkat se s uměním, kulturou, divadlem. Primárním prostředkem dramatické výchovy se stává život a zkušenosti v životě, kterou rozvíjíme s jasně stanovenými cíli, metodami, prostředky v určitém obsahu a formách za podmínek daného prostředí.

V seznamu literatury najdete další odkazy k získání širšího teoretického rámce dramatické výchovy.

1.1 CÍLE DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Dramatická výchova představuje souhrn příležitostí k sociálnímu a osobnostnímu rozvoji jedince, její hodnoty spatřujeme v příležitosti ke spolupráci, protože je to činnost skupinová a skupina vytváří hru společně, sdílí společné aktivity a jejich vzájemné sdílení.

Uvádíme výčet oblastí cílů a hodnot, které prostřednictvím aktivních činností, metod a her můžeme v obsahu dramatické výchovy uplatňovat:

- sociální rozvoj (rozvoj spolupráce a sociálního vědomí, rozvíjení schopnosti empatie, naslouchání druhým, spravedlivé hodnocení sebe i druhých, osvojování si práce ve skupinách);
- osobnostní rozvoj (rozvíjení vyjadřování vlastních myšlenek, učení se řešit problémy, rozvíjení vnímavosti, vyjadřovacích schopností, verbální i neverbální komunikace);
- emocionální rozvoj;
- obrazotvornost a tvořivost;
- schopnost kritického myšlení;

- sebepoznání;
- sebekontrola;
- pozitivní sebepojetí;
- estetický, umělecký a kulturní rozvoj.

1.2 VÝCHODISKA DRAMATICKÉ VÝCHOVY

V dramatické výchově nám jde o osobnostně-sociální rozvoj dítěte, je snahou učitele propojovat vzdělávací oblasti s prostředky dramatické výchovy a zároveň zachovat podstatu této výchovy – tedy principy dramatičnosti a divadelnosti.

V dramatické výchově jsou nám užitečné i poznatky z *pedagogické psychologie*, která se zabývá podstatou učení, jeho procesem, druhy a faktory, jenž učení ovlivňují. Neméně se zabývá osobností učitele a dítěte, současně s psychologií osobnosti (zmiňme temperament, soustředění, vnímání, paměť, myšlení, fantazie, představivost a city). Opomenout nemůžeme ani *vývojovou psychologii* zabývající se charakteristickými zvláštnostmi dětí různého věku, což nám může pomoci třeba ve volbě námětů a témat.

Jelikož je pro dramatickou výchovu základním principem **hra** – důležitá je také *psychologie hry*, která zkoumá její zákonitosti. Nezbytnost poznání sociálního učení nám doloží sociální psychologie, která se zabývá fungováním skupin, jejich strukturou, komunikací a interakcí (zde rezonují pojmy spolupráce, soutěž, dohoda) a také sociální percepce v rozvoji vnímání sebe sama, ostatních, antipatie, sympatie a další.

Psychologická východiska

Základním pojmem je zde *zkušenost* – poznání, které přichází z prostředí „vně“ člověka prostřednictvím činností, pozorování, pokusů. Jedná se o hlavní a prvotní zdroj poznatků člověka o světě, vznikající během praktické činnosti; subjektivní stav, který vzniká uvnitř mysli člověka i to, co bylo použito a uchováno v paměti člověka.

„Zkušenosti získává člověk tím, že něco dělá, pozoruje, zkouší. Při této praktické činnosti probíhají psychické procesy (vnímání, myšlení, cítěná, snahy). To, co bylo

poznáno a to co bylo prožito při činnosti, je uchováno v paměti, vyvolává změny v osobnosti člověka a ovlivňuje jeho budoucí chování.“

Zkušenosti děti získávají v běžném životě, v reálných situacích, prostředí, čase a se skutečnými osobami. V dramatické výchově je snahou učitele podporovat *představivost* jako schopnost vytvářet představy. Oproti tomu stojí *fantazie* – vytváření nových představ na základě dřívějšího vnímání, obměňování minulé zkušenosti. Hlavním znakem je pak novost kombinací, které člověk dosud neprožil, je dána nadáním a je základem každé tvůrčí činnosti. Fantazie obohacuje život, vede také k úniku z reality. *Imaginace a obrazotvornost* je schopností tvorby obrazů, představ a idejí využitelných v praktickém životě jedince. Tyto pojmy využíváme v dramatické výchově v souvislosti s herním jednáním spojené s vnějšími projevy jednání, řeči a výrazu a s vnitřními prožitky spojenými s myšlením, cítěním a snahou. Pracujeme také s pojmem *osobnost* – tu pojímáme z psychologického hlediska jako celek duševního života člověka, v němž jsou organizovány dílčí psychické procesy (poznávací procesy, emoce, motivace, paměť a učení).

Divadelní východiska

Dramatická výchova úzce souvisí s divadelním uměním, protože se k z něj „půjčuje“ pro realizaci svých výchovných cílů prvky a postupy, které patří k divadlu. Pracuje s mezilidskými vztahy, se situacemi, s proměnou sebe sama v někoho jiného /něco jiného. Veškeré činnosti v dramatické výchově jsou založeny na principu bezprostředního jednání v situacích „jako“ a „kdyby“. Toto jednání se uskutečňuje pro potřeby jedince, pro skupinu, není určeno divákům, pokud naším cílem není produkt v podobě divadelního představení, dramatizace či besídky pro rodiče. Je pravdou, že představení je produktem a současně procesem, protože výsledkem je totiž nová zkušenost dítěte (divadelní i životní). Výsledkem procesu dramatické výchovy může být i představení, dětské divadlo, které však nikdy nesmí být samoúčelné, nýbrž je výsledkem společné práce, doprovázené prožitkem, radostí a dobrovolností (upraveno podle Machková, 2007, s. 21–51).

Z divadelního umění si dramatická výchova propůjčila některé pojmy:

Drama – týkající se dramatu, herecký, divadelní, velmi živý, vzrušující, vážný;

Divadlo – vytváří fikce a prezentuje je jako realitu/představování „jako“, „kdyby“, modelování situace, předstírání v dohodě s aktéry herci, kteří se proměňují v jiné postavy nebo věci, která zobrazuje skutečnost;

Příběh, hra, jednání – různé dějové sekvence charakteristické napětím, rozporem, konfliktem, problémem, který nutí aktéry jednat a hledat způsoby řešení či reflexe.

Dramatické situace založené na *hře v roli*, o kterých pojednáme v další části textu.

Pedagogická východiska

Zdroje názvu dramatická výchova pramení v angličtině – drama, drama education, educational drama, drama in education. Pojem *education* však v sobě obsahují nejen výchovu, ale i vzdělávání. Výchova je zde chápána jako záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování v souladu s cíli dané skupiny, kultury apod. Vzdělávání zde chápeme jako souhrn vědomostí, dovedností a postojů osvojených jedincem. Dramatická výchova není pouze dramatickým uměním, jedná se právě o výchovu a vzdělávání.

VÝZNAM DRAMATICKÉ VÝCHOVY

- dokáže navodit takovou situaci, která je s ohledem na věk, úroveň dítěte a výchovný záměr optimální pro jeho osobnostní a sociální rozvoj;
- jakákoliv situace je příležitostí pro tvořivé dramatické aktivity;
- rozvoj osobnosti dítěte – morální, sociální i emoční význam;
- naplňuje také funkci kompenzační (uvolnění, prožitek, uspokojení) ;
- přirozený prostor k diagnostikování;
- přináší vhled do struktury vztahů sociální skupiny;
- napomáhá spoluprožívání;
- podporuje spolupráci, kooperaci a komunikaci.

1.3 PRINCIPY DRAMATICKÉ VÝCHOVY

- ZKUŠENOST
- PROŽÍVÁNÍ
- HRA
- TVOŘIVOST
- PARTNERSTVÍ
- PSYCHOSOMATICKÁ JEDNOTA
- HRA V ROLI
- ZKOUMÁNÍ A EXPERIMENTACE
- IMPROVIZACE

(Machková, 2007)

Pro využití dramatické výchovy v mateřské škole se zaměříme na vybrané principy, které dokážeme uplatňovat vzhledem k psychosociální úrovni vývoje dítěte předškolního věku. Uplatnění principů dramatické výchovy je u dětí v mateřské škole motivováno i dáno jejich vývojem – zkušenostmi, schopnostmi, dovednostmi, znalostmi, postoji.

Dítě ve věku 3-4 let je schopno něco nebo někoho napodobovat, např. hraje si na řidiče auta, vozí panenky v kočárku, hraje si s převleky a kostýmy, sleduje hru ostatních a na kratší dobu se dokáže zapojit; v tomto věku převažuje oblíbenost pohybových her. Ve věku 4-5 let již dítě vyhledává hru s jinými dětmi, je pohybově obratnější, jeho hry již dosahují konstruktivní či námětový charakter, dítě využívá různé převleky. V období věku 5-6 let již dítě dokáže akceptovat stanovená pravidla, ve hře vyvíjí vlastní iniciativu, rozděluje role a zároveň se dokáže vyrovnat s prohrou, projevuje empatii a ovládá své emoce, chování k ostatním i řešení případných konfliktů (srov. Karaffa, 2017).

Dítě se učí poznávat sebe samo v různých situacích a na základě toho se učí chápat jednání a chování druhých. Důležité je, že dramatická výchova patří do oblasti činnostního učení. To znamená, že dítě se učí formou aktivního poznávání, v průběhu kterého získává zkušenost použitelnou v dalším životě. Z činností si dítě odnáší prožitek, který může ovlivnit jeho postoje a chování v obdobných životních situacích.

Činnosti, které dítě prožívá, by měly mít charakter hry. To znamená především, že dítě by do nich nemělo být nuceno a nemělo by za ně být hodnoceno (zvláště v předškolním věku) (Svobodová, Švejdová, 2011, s. 47).

Velmi pozitivně můžeme hry a činnosti založit na:

- prožitku dítěte
- pochvale a povzbuzení, podpoře sebedůvěry dítěte
- samostatném rozhodování a podpoře spontánnosti dítěte a možnosti improvizace
- zaměření na proces, ne produkt.

Vazba RVP PV a dramatické výchovy v mateřské škole

Vyhledejte v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) v jednotlivých částech (cíle, kompetence, oblasti, obsah, výstupy) formulace, které se váží k zaražení prvků dramatické výchovy do vzdělávacího programu školy.

(<http://www.msmt.cz/file/45304/>).

Jak s těmito cíli či výstupy pracujete ve své pedagogické praxi v mateřské škole?

2 HRA A DRAMATICKÁ HRA

CÍL KAPITOLY

Tato kapitola je věnována hře, jakožto přirozené každodenní činnosti dětí – hře. Popisujeme pohledy na hru v jejím významu a to v komparaci s dramatickou hrou, která do dramatické výchovy jednoznačně patří.

Hra je čímsi, co není reálné, není vážné, něco co existuje bez materiálního zaměření a zároveň bez významného profitu, neboť je vykonávána a prožívána jako aktivita prováděna nevědomě, bez účelu a v podstatě samoučelně. Hrou se u dětí může stát i činnost, která není zaměřena pouze na manipulaci či hraní si s hračkami, objektem hry a hraní se může stát takřka cokoli, včetně vlastního těla. Zkrátka, děti dokáží využít jakékoliv příležitosti nebo podnětu k tomu, aby si hrály. Langmeier & Krejčířová (2006) potvrzují, že nejčastěji se zdůrazňuje, že hra je fyzickou nebo psychickou činností, která je vykonávána jen proto, že je libá a že přináší dítěti, ale i dospělému uspokojení sama o sobě, bez vnějšího uložení cíle.

Význam her dítěte souvisí s jejich motivací, s tím, jaké potřeby hry vyvolávají a pravděpodobně i uspokojují. Dítě si neuvědomuje vývojové účinky hry, přestože se prostřednictvím hry přirozeně učí a rozvíjí. Hra dítěte nepředstavuje pouze druh činnosti vymezený obsahovou náplní, je jen určitou formou činnosti, jejíž obsah je proměnlivý (Mišurcová & Severová, 1997) a právě děti jsou nadány schopností z každého podnětu spontánně vytvořit hravou herní činnost (Tomanová, 2006). Můžeme říci, že se učíme po celý svůj život, více či méně vědomě, náhodně či záměrně. Učíme se nápodobou, sebereflexí i reakcemi druhých, stejně tak omylem a chybou.

Život i škola nás staví před řešení problémů, učíme se analýzou, myšlením a hledáním podstaty věcí. Současně se učíme vlastní zkušeností, přímou interakcí se světem a okolím, s ostatními lidmi (Machková, 2007).

Hra je přemostěním potřeb, chtění a reality dítěte. Při hře a hraní dítě poznává, myslí, rozhoduje a podle toho následně jedná. Hrou dítě prožívá nové zkušenosti, a přesto, že se hrou učí a rozvíjí své dovednosti v oblastech sociálních, motorických, smyslových i kognitivních, stále zůstává aktivitou svobodnou, jaksí zcela přirozenou. Dítě nepřemýšlí nad smyslem hry či hračky plánovitě, s určitým cílem. Jeho přirozeností je hru využít, zažít a případně dále rozvinout či zcela přirozeně opustit pro jinou hru nebo jinou činnost.

OTÁZKA ?

Co je to dramatická hra?

Jaká pravidla má dramatická hra?

DRAMATICKÁ HRA

Hra je svébytný druh činnosti, při které není důležitý výsledek, ale průběh. V dramatické výchově navíc platí princip „jako“ a „kdyby“. Machková (1998, s. 35) píše, že je to hra dramatického typu, různě organizovaná (etuda, improvizace, pantomima, slovní improvizace), jejíž součástí jsou často jednání, role, dramatická situace a děj. V předškolním věku je pro dítě přirozená a známá jako hra námětová (napodobivá), někdy také nazývaná fantastická, překrývá se s hrou symbolickou. Dramatická hra je hra založená na mezilidském kontaktu a komunikaci, na setkávání různých osob v různých situacích, ve kterých se střetávají různé postoje, názory, potřeby i přání a tím se vytváří děj.

V dramatické hře dítě zkoumá svůj svět, imituje jednání a charakterové rysy lidí kolem sebe. Nemá začátek ani konec ve smyslu dramatu, dítě do ní vstupuje a vystupuje dle vlastní potřeby či pohnutky.

OTÁZKA ?

Při zařazení dramatické hry do řízené činnosti by si učitel měl položit základní otázky, které tvoří výstavbu dramatické hry:

O čem hra bude?

K jakému tématu?

Jaký bude hlavní cíl hry?

Jakou oblast zkušeností dětí hra otevře?

Kam je mohu jako učitel posunout?

Co si děti prožijí, co si mají uvědomit?

Dotkneme se jejich hodnot, postojů a zájmů?

Jaké zkušenosti mají na začátku a na konci hry?

V jaké roli budu já – učitel a v jaké děti?

Základním zdrojem obsahu dramatické hry v realitě života jsou tyto primární zdroje: situace, příběhy, události, zážitky, sekundárně pak reflexe těchto jevů, situací, také zdroje literární, výtvarné či hudební.

Zdroje metod, způsobů a forem dramatické hry je pak lidské chování, jednání a komunikace, následně schopnost spontánní rolové hry. Principy obsahu a metod se sbíhají v dramatické situaci (Valenta, 1998, vlastní zdroj autorky)

3 METODY A TECHNIKY V DRAMATICKÉ VÝCHOVĚ

Metodou rozumíme v nejobecnějším slova smyslu způsob, jak dosáhnout určitého teoretického nebo praktického cíle (Bláhová, in Kořátková a kol., 1998). Metoda výchovy a vyučování je určitý způsob činnosti, kterým učitelé navozují a řídí proces učení dětí při osvojování vzdělávací nabídky, a který směřuje k naplnění pedagogických cílů. Prostředkem k tomu je pak *technika*, která představuje určitý konkrétní postup, způsob vyžadující, aby učící se jedinec prakticky a osobně jednal (srov. Karaffa, 2017).

3.1 VYBRANÉ METODY DRAMATICKÉ VÝCHOVY V MŠ

Improvizace je základní metodou v dramatické výchově, jedná se o cílené navození fiktivní situace, kterou hráč řeší spontánně a sám beze strachu z výsledku a důsledku jeho jednání a řešení situace.

Hra v roli je hlavní metodou dramatické výchovy, v níž hráč/dítě vstupuje do fiktivní postavy a pohybuje se ve fiktivních vztazích a situacích. Známe tři základní úrovně rolové hry (Valenta, 2008):

- simulace – dítě hraje sebe sama ve fiktivních situacích, jen okolnosti situace se mění;
- alterace – dítě vstupuje do role s vlastním postojem, názorem, názorem určité postavy; dítě přebírá jinou sociální roli, než je mu vlastní;
- charakterizace – vyžaduje hlubší ponoření do ztvárnění charakteristiky dané role, v případě dítěte předškolního věku na této úrovni s charakterizací nepracujeme.

Při dramatických hrách a improvizacích se dítě vyjadřuje nejen vlastním tělem, ale za určitých okolností může využít i různý materiál nebo předměty (např. hračky, jednoduché loutky), které dětem navozují přirozenou hru, rozvíjejí fantazii a pomáhají odstranit zábrany, zároveň obohacují děti o rozšiřování výrazových možností.

Využíváme tedy různé typy rolové hry:

- **plná hra** – komplexní hra se zapojením složek těla i prostředí
- **pohybově-pantomimická hra** – hra založená na akci, tělu, pantomimě
- **verbálně-zvuková hra** – hra založená primárně na verbálních nebo zvukových prostředcích
- **hra s předmětem** – hra založena prioritně na hře předmětu (např. loutky) vedené hráčem.

S dětmi předškolního věku začínáme především s jednoduchými a nenáročnými průpravnými hrami a cvičeními, které v závislosti na schopnostech a dovednostech dětí můžeme dále rozvíjet v dramatické hry s využitím hry v roli, s dějem či bez děje.

Postupně začleňujeme složitější hry a zařazujeme improvizace, které mohou rozehrávat rozličné situace. Doporučujeme využívat literární zdroje (dětské pohádky, říkanky, hádanky, básničky, ale i současnou či klasickou prózu pro děti), které budeme strukturovat do delších a náročnějších situací. Cílem pak může být výstavba dramatické hry založené na příběhu či pohádce.

Průpravné hry a cvičení

V předškolním vzdělávání klademe důraz na spontánní pohyb, hru a herní činnosti dětí. Cvičení je aktivita zaměřená na procvičování či opakování a zdokonalování určité oblasti či dovednosti. Cvičení mohou rozvíjet dovednosti v oblasti pohybové, hlasové, smyslové, improvizáční. Systém her a cvičení je jistým souhrnem postupů, které mají pomocný nebo průpravný charakter, a to ve vztahu k určitému zaměření a stanovenému cíli. Tyto hry a cvičení mohou rozvíjet dovednosti, které se uplatňují při osvojování základních prvků dramatických aktivit, včetně divadla (Machková, 1998).

Při zařazování cvičení do hlavní didakticky řízené činnosti s využitím dramatické výchovy můžeme zařadit cvičení, která dělíme podle typu na:

- cvičení rozechřívací a pomocná – vhodná pro vstup do činností nebo rychlou změnu;
- cvičení uklidňující – vhodná na začátek i konec lekce, cílem je odstranění rušivých vlivů předchozích aktivit;
- pomocná cvičení pro přeorganizování (skupiny, dvojice, přeskupení členů).

Dále je možné využít cvičení zaměřená na rozvoj určité oblasti, jedná se zejména o:

Pohybová cvičení a hry

- správné držení těla a chůze
- rytmická a temporytmická složka pohybu
- prostorová orientace a pohyb v prostoru
- pohybové činnosti s předměty (balony, kruhy, kostky)
- pohyb v kontaktu s druhým a pohyb ve skupině
- stylizovaný pohyb (tanec).

Součástí dramatické výchovy je rozvoj pohybových dovedností dětí. Zařazujeme zde činnosti na principu tvořivé práce s pohybem, které vedou ke správnému držení těla a posilování svalových partií těla. Hry s pohybem probouzí cit pro rytmus a dynamiku pohybu a rozvíjí prostorové citění a orientaci v prostoru Polzerová (1995). Základem jsou tedy hry a cvičení zaměřená na aktivizaci těla, ovládnutí těla a orientace v prostoru, pohyb s předmětem v prostoru, pohybové hádanky, pohyb se zvukem a slovem.

Řečová cvičení a hry

Do této skupiny zařazujeme hry rozvíjející dialogy a komunikaci dětí, oblíbené jsou hry s umělou (zástupnou) řečí, charakterizační hry a cvičení. Cílem těchto her je

podpořit u dětí plynulost řeči a slovní komunikace. Cílem je uvolnění mluvidel, podpora slovního vyjadřování, důležité je propojení slova s pohybem (hra se slovy, jmény, slova spojená s rytmickými cvičeními, vytváření jednoduchých monologů dialogů).

- dechová cvičení
- hlasová cvičení
- artikulační cvičení
- ortoepická cvičení (správná výslovnost jazyka českého)
- cvičení na rytmus a dynamiku řeči, rytmické hry se slovy
- slovní hry (rýmy, obohacování slovní zásoby, slovní řetězce, vyprávění)
- speciální cvičení (logopedická cvičení, mluvení na mikrofon)
(Machková, 1998, s. 120)

Hry na seznámení, uvolnění a rozehrání

Patří sem všechny hry seznamovací, rytmické, rozehrávací, hry na aktivizaci svalů nebo podporu ovládnutí těžiště těla.

Hry na soustředění

Zaměřujeme se na hry vytvářející návyk rychlého a plného soustředění na určený objekt, akci nebo téma a udržení pozornosti během činnosti. Zároveň rozvíjíme paměť, schopnost zapamatovat si viděné, slyšené i pozorované, abychom zažité mohli znovu využít při jiné činnosti.

Hry na rozvoj rytmu, dynamiky a hudebního cítění

V mateřské škole je součástí her nejen pohyb, ale také hudba, rytmus, melodie. Radíme zde hry, které rozvíjejí prožitek a vnímání rozličných zvuků, tónů a melodií. Využívány jsou lidové i umělé písně, stejně tak hudební improvizace doprovázené melodickými i rytmickými hudebními nástroji.

Hry na rozvoj smyslového vnímání

Zde zařazujeme hry na rozvoj smyslového vnímání – hry zaměřené na rozvíjení jednotlivých smyslů - zraku, sluchu, hmatu, soustředění, pozornosti a paměti.

Hry k rozvoji prostorového cítění

Hry v prostoru využíváme nejen pro ovládnutí vlastního těla v prostoru, ale zároveň se snažíme o souhru členů skupiny, vzájemný respekt k ostatním. Do této skupiny her patří také pohybové improvizace, pohybové hádanky v prostoru (jednoduché pantomimy), pohyb s předmětem po prostoru aj.

Hry k rozvoji fantazie a představivosti

Patří sem různé hry pohybové, pantomimické, slovesné a hry s předměty.

Hry na rozvoj partnerských vztahů a skupinové citlivosti

V rámci rozvoje sociálních dovedností dětí předškolního věku se v této oblasti zaměřujeme na zařazování her podporujících:

- objevování sebe sama a hry vedoucí k důvěře ve vlastní schopnosti
- rozvoj představivosti, obrazotvornosti a fantazie (aktivity vedoucí k pozornému vnímání zajímavých i zdánlivě obyčejných skutečností v životě lidí i v přírodě)
- skupinové cítění (vztah k ostatním členům skupiny, k ostatním lidem a okolnímu světu)
- hry zaměřené na vzájemné vazby dětí ve skupině
- hry zaměřené na spolupráci dětí ve skupině
- hry zaměřené na řešení konfliktů a neshod ve skupině.

Děti jsou velmi otevřené novému poznávání, vnímání a jsou stálými objevovateli nových poznatků, zážitků a zkušeností. Proto je našim cílem rozvíjet jejich vnímavost, citlivost, postřehy a zároveň je učíme uvědomovat si své pocity, sdílet prožívanou radost. Proto je vždy dobré si uvědomit tato základní pravidla při práci s tvořivou dramatikou s těmi:

DÍTĚ JAKO SKUTEČNÝ HERNÍ PARTNER

INSPIRACI KE HŘE HLEDEJME U DĚTÍ SAMOTNÝCH

VZÁJEMNÁ DŮVĚRA

RADOST ZE SPOLEČNÉ HRY

SPRÁVNÁ MOTIVACE

STANOVENÍ PRAVIDEL

MOŽNOST HLEDAT A NACHÁZET VLASTNÍ ŘEŠENÍ

PROVOKOVAT FANTAZII A TVOŘIVOST

Najděte a realizujte činnosti, hry a situace, které podpoří výše uvedená pravidla.

3.2 TECHNIKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY VHODNÉ K VYUŽITÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

- **verbální techniky** – kladení otázek, různé rozhovory, simulované telefonáty, vyprávění;
- **boční vedení** – učitel vede akci dětí svými slovy, stojí tzv. stranou, bokem a dodává dětem podněty, na něž v improvizacích reagují (Provazník, 1998, in Kořátková, 1998);
- **pantomima** – výrazy, postoje, nálady či ztvárňují určitý děj, např. předvádějí věci, zvířata či povolání děti neverbálně vyjadřují;
- **živý obraz** – děti vytvářejí z vlastních těl věci, obrazy, jevy, tento obraz je statický;

- **narativní pantomima** – děti předvádějí činnosti, které učitel předřikává nebo předčítá;
- **štronzo** – je oblíbenou technikou, pravidlem či pokynem pro zastavení, jedná se o smluvený signál, na který děti reagují;
- **učitel v roli** – je prostředkem, jak je možné pozorovat děti uvnitř skupiny, být její součástí a podpořit tak společné vedení situaci či její koordinaci;
- **hra v roli** vyjadřování beze slov, výrazovým prostředkem je tělo a pohyb, např. živé obraz, zde je uplatňováno spojení pohybu a slova;
- **kresba a malba** – děti kreslí nebo malují prostředí, ve kterém se děj, příběh nebo situace odehrávají;
- **reflexe** – je významným prvek v procesu dramatické výchovy, umožňuje dětem vyjádřit svůj pocti, souhlas či nesouhlas, názor nebo postoj. je zpravidla zařazována na konci herního celku nebo jednotlivé činnosti, případně na konci celé lekce.

K jednotlivým činnostem přistupujeme dle pedagogické zásady od jednoduchosti ke složitosti, při práci s dětmi předškolního věku se v rámci systematickosti ke známým hrám a cvičením vracíme, s obměnou motivace nebo s novými variantami rozšiřujeme hru o další výchovně-vzdělávací aspekty a zároveň prohlubujeme prožitek hry dětmi.

Aktivně vyhledejte příklady metod a technik dramatické výchovy. Využijte seznam literatury k dalšímu studiu.

4 ROLE UČITELE V DRAMATICKÉ VÝCHOVĚ

CÍL KAPITOLY

Cílem této části je poukázat na roli učitele v dramatické výchově, uvádíme obecné zásady pro učitele, kteří chtějí využívat dramatickou výchovu ve své praxi. Popíšeme možnosti zapojení učitele do dramatických činností a uvádíme základní strukturu lekce dramatické výchovy, kterou můžeme realizovat s dětmi předškolního věku dle vlastního námětu a cíle.

Učitel je osobou, která chápe, že dramatická výchova je založena na sdílení, společném vnímání, prožívání, poznávání a jednání s respektem k individualitě každého dítěte ve skupině. Při zahájení činností se nejprve učitel snaží o navození co nejpřirozenější a spontánní atmosféry, např. společným zahájením v kruhu, nebo simultánní prací, kdy všichni hrají současně totéž. Je doporučeno nejprve vycházet nejprve z hromadných improvizací a nechávat děti uplatnit vlastní návrhy. Učitel činnosti příliš nekoriguje, nehodnotí a v žádném případě nepoučuje ani nezesměšňuje či neshazuje dětský projev.

V mateřské škole je rozhodujícím činitelem výchovné a vzdělávací činnosti pozitivní přístup a citlivý citový vztah učitelky k dítěti a ze strany dítěte důvěra v její osobu. Dramatická výchova obsahuje prvky, které může učitelka využít pro budování a upevňování vazeb s dítětem či skupinou. Hlavním znakem je schopnost uvolňovat city jedince na základě zážitků, vyvolaných nejčastěji aktivní účastí ve hře. Učitel se stává součástí skupiny, cvičení nebo hry dětí. Výběr činností, jejich četnost i časové zařazení učitelka odvozuje z dobré znalosti sociálních, kognitivních i citových potřeb, schopností i dovedností dětí ve skupině.

Zapojení učitelky do hry rozlišujeme v několika možnostech:

- učitelka organizuje hru, doprovází ji slovním i mimoslovním kontaktem s dětmi;
- učitelka vstupuje do hry na požádání dětí k zapojení např. do námětové hry;
- učitelka se sama nabídne jako partner do hry dětí.

Zásady učitele dramatické výchovy

- Poznej nejdřív sám sebe.
- Poznej co nejdříve všechny děti, s nimiž pracuješ.
- Stanov si pořadí cílů – co teď, co potom.
- Vždy si uvědom, proč danou hru nebo činnost volíš.
- Méně často znamená více.
- Nedrž se tvrdošíjně voleného námětu, improvizuj.
- Měj vždycky dostatečnou zásobu materiálu a námětů.
- Uč se od přírody a z literatury, čti dětské knížky.
- Uč se smyslovému i mimosmyslovému vnímání, snaž se vnímat a cítit druhé.
- Neboj se hrát si, pouštěj uzdu fantazii a představivosti.
- Nikdy děti do žádné činnosti nenuť, snaž se najít vhodnou, účinnou motivaci.
- Respektuj potřeby dětí, respektuj jejich osobnost.
- Buď ochoten neustále přijímat podněty, učit se novému, hledej, zkoušej.
- Nemysli si, že máš vždycky pravdu.
- Pokud tě tvoje práce nebaví, nenacházíš v ní upokojení, jdi okamžitě dělat něco jiného.

(upraveno podle: Černá, Irena in Machková, 1992)

Činnosti učitele v průběhu lekce:

- vyprávění, předčítání;
- otázky týkající se hry, pocitů, myšlenek, které obohacují kontext o detaily, patří sem také reflexe po činnostech;
- boční vedení – učitel verbálně dává pokyny, vede hráče popisováním „jakoby“ děje, co oni sami dělají, stává se tzv. vnitřním hlasem;
- učitel v roli – motivace dětí k vlastní aktivitě, zaujetí dětí a také učitel jako součást hry.

Příprava dramatické lekce:

- stanovení potřeb skupiny (*věk, konkrétní potřeby dané skupiny*)
- stanovení cílů a jejich formulace (*cíle učitele: porozumět, vědět, radovat se, uvědomit si; popis pozorovaného chování a jednání dítěte: hraje, popisuje, rozhoduje se, spolupracuje, tvoří, volí, zkouší, začíná...*)
- volba prostředků, metod, technik, námětu a tématu
- stanovení dílčích kroků (*postupy od nejjednodušších ke složitějším situacím, činnostem a aktivitám; postupy od společných činností k činnostem ve skupinách či dvojicích*)
- příprava na zahájení práce (*vhodná motivace, naladění skupiny*)
- příprava pomůcek, materiálu a rekvizit (*vytvoření příjemného a bezpečného prostředí, stanovení pravidel*)
- stavba lekce, rozsah (*přesný popis jednotlivých činností*)
- náhradní materiál (*zde záleží na učitelově schopnosti improvizovat, měnit stanovený plán dle potřeb a možností dětí, také v závislosti na časových možnostech*)

Základní části lekce dramatické výchovy:

1. Úvodní naladění na společnou práci.
2. Navození soustředění a průpravná část.
3. Hlavní cíl lekce – rozpracování.
4. Závěrečná část – shrnutí, zklidnění.

Hodnocení v dramatické výchově

S činnostmi, jejichž podstatou a cílem je hodnocení, se v dramatické výchově setkáváme ve smyslu:

- diagnostická funkce vzhledem k vzdělávacímu procesu;
- prostředek rozvoje dětí a jejich schopnosti hodnotit sebe i ostatní;

- reflexe.

Reflexe je technikou, kterou zařazujeme v průběhu nebo na konci dané činnosti a chápeme ji jako bezprostřední sdělení svých pocitů, prožitků a reakcí.

Reflexe volná – je založena na spontánním projevu nejčastěji ústně nebo ve výtvarné formě.

Reflexe řízená – je vedená a strukturovaná otázkami učitele (Provazník, 1998, in Kořátková, 1998).

OTÁZKA ?

Reflexe hodnocení jsou nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu, netýká se pouze dětí, ale je stejně důležitá jako zpětná vazba vlastní pedagogické práce učitele.

Můžeme si klást tyto otázky:

Splnila hra svůj cíl?

Co nového dětem přinesla?

Co se dětem (ne)podařilo a proč?

Co je nutno dále rozvíjet?

Kterým oblastem je potřeba věnovat více pozornosti?

ZÁVĚR

Zaměřili jsme tuto studijní oporu na základní vhled do dramatické výchovy s možností uplatnění v podmínkách mateřské školy. V první části jsme se věnovali podstatě a teoretickým východiskům dramatické výchovy se zaměřením na výčet principů a cílů této výchovy. Dramatická výchova v sobě ukrývá nejen divadelní a dramatické kořeny, je úzce provázána s psychologíí a pedagogikou, kde si stále více hledá své místo, a to i postupnou integrací do obsahů a vzdělávacích nabídek vzdělávacích programů.

V druhé části jsme uvedli výčet oblastí rozvoje, které dramatická výchova přináší, zejména s využitím základních metod a technik, průpravných her a cvičení.

Seznam literatury představuje inspirativní zdroje, které jsou zastoupeny knihami teoreticky i metodicky zaměřenými. Tímto je student vyzván k vyhledání, čtení a následné aktivitě se snahou aplikovat dramatickou výchovu do výchovně-vzdělávacího procesu v mateřské škole.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Budínská, H. (1992). *Ať už si mohou naše děti ve své škole hrát!* Praha : IPOS–ARTAMA.

Karaffa, J. (2017). *Dramatická výchova a klíčové kompetence dětí v mateřské škole.* Ostrava : Ostravská univerzita.

Koťátková, S. a kolektiv. (1998). *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy.* Praha : Karolinum,.

Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada.

Machková, E. (2007). *Jak se učí dramatická výchova. Didaktika dramatické výchovy.* Praha : AMU.

Machková, E. (1998). *Úvod do studia dramatické výchovy.* Praha : ARTAMA.

Machková, E., Opravilová, E. a kol. (1992). *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole.* Praha : ARTAMA.

Mišurcová, V., Severová, M. (1997). *Děti, hry a umění.* Praha: ISV.

Polzerová, E. (1995). *Pohybová příprava jako součást dramatické výchovy.* Praha : ARTAMA.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. (2018). Praha : VÚP. Dostupné na <http://www.msmt.cz/file/45303/>

Svobodová, E. (2010). *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program.* Praha: Portál.

Svobodová, E., Švejdová, H. (2011). *Metody dramatické výchovy v MŠ.* Praha : Portál.

Tomanová, D. (2006). *Úvod do pedagogické diagnostiky v mateřské škole.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Valenta, J. (2008). *Metody a techniky dramatické výchovy.* Praha : Grada.

SEZNAM DALŠÍ DOPORUČENÉ LITERATURY

- Bláhová, K. (1996). *Uvedení do systému školní dramatiky*. Praha: IPOS.
- Budínská, H. (2012). *Hry pro šest smyslů*. Praha : NIPOS.
- Cameron, D., Sutton, P. & Anderson, M. (2015). *Innovation, technology and converging practices in drama education and applied theatre*. London: Routledge.
- Cisovská, H. (2012). *Dramatická výchova a sociální učení v základním vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.
- Cílková, E. (2010). *Hrajeme pohádky z celého světa: [scénáře pohádkových her pro děti od 5 do 11 let]*. Praha: Portál.
- Clark, J. (2008). *Lekce pro život: drama a integrované kurikulum*. Brno: Masarykova univerzita.
- Doláková, S. (2013). *Umíte to s pohádkou?* Praha : Portál.
- Honsnejmanová, I. (2013). *Realizace průřezových témat dramaticko–výchovnými metodami*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- Hurdová, E., Jurkovič, P. Plicková, E. & Tetourová, M. (2012). *Hrajeme si ve školce*. Praha : Portál.
- Koťátková, S. (2005). *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing.
- Kulhánková, E. (2008). *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál.
- Machková, E. (1999). *Metodika dramatické výchovy – zásobník dramatických her a improvizací*. Praha : ARTAMA.
- Machková, E. ed. (2013). *Projekty dramatické výchovy pro mladší školní věk*. Praha : Portál.
- Machková, E. (1999). *Metodika dramatické výchovy – zásobník dramatických her a improvizací*. Praha : ARTAMA.
- Machková, E. ed. (2013). *Projekty dramatické výchovy pro mladší školní věk*. Praha : Portál.
- Mégrierová, D. (1999). *100 námětů pro dramatickou výchovu*. Praha : Portál, 1999.

Morganová, N. & Saxtonová, J. (2001). *Vyučování dramatu. Hlava plná nápadů*. Praha : IPOS ARTAMA.

Slavík, M. (1996). *Cesta k divadelnímu tvaru s dětským kolektivem*. Praha : ARTAMA.

Mlejnek, J. (1997). *Dětská tvořivá hra*. Praha : IPOS ARTAMA.

Podhájecká, M. & Miňová, M. ed. (2011). *Hra v predprimárnej edukácii*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

Provazník, J. (2008). *Dítě mezi výchovou a uměním. Dramatická výchova na přelomu tisíciletí*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii.

Slavík, M. (1996). *Cesta k divadelnímu tvaru s dětským kolektivem*. Praha : ARTAMA.

Svobodová, E. & Švejdová, H. (2011). *Metody dramatické výchovy v MŠ*. Praha: Portál.

Štembergová–Kratochvílová, Š. (1994). *Metodika mluvní výchovy dětí*. Praha : Sdružení pro tvořivou dramaturgii.

Ulrychová, I. (2016). *Drama a příběh: tvorba scénáře příběhového dramatu v dramatické výchově. 2. vydání*. Praha: Akademie múzických umění v Praze.

Water, M., Mcavoy, M. & Hunt, K.. (2015). *Drama and education: performance methodologies for teaching and learning*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.

Way, B. (1996). *Výchova dramatickou improvizací*. Praha : ISV.

DOPORUČENÝ ODBORNÝ ČASOPIS:

Tvořivá dramaturgie. Dostupné z https://www.drama.cz/periodika/td_obsah.html